

Cilvēks mirst – kā mēs varam viņu saprast un būt līdzās

Autors: Dr. psych. Johannes W. Schneider

Oriģinālnosaukums: *Der sterbende Mensch – Wie können wir ihn verstehen und begleiten.*

20. gadsimta otrajā pusē sāka veidoties jauna ievirze medicīnā un psiholoģijā – tanatoloģija – mācība par nāves procesu. Šī joma aptver ne tikai nāves brīdi, bet visu procesu, kas dažreiz var būt ilgs laika periods. Nāve iepriekš tika skatīta tikai negatīvā aspektā kā dzīvības izzušana. Šobrīd cilvēki jautā, vai ir kādi konkrēti posmi, kas veido šo procesu, un, kas būtu jāizprot ne tikai iepriekšējās dzīves, bet arī tuvojošās nāves līmenī.

Nāves procesa fāzes

Pamatakmens šai virzībai bija Dr. Elizabetes Kubleres-Rosas (Elisabeth Kubler-Ross) grāmata par „*Nāvi un tās procesu*”. E. Kublere-Rosa atklāja, ka nāves process ir iedalāms piecos līmeņos. Tas sākas ar posmu, kad slimais cilvēks pirmo reizi aptver, ka nāve var būt viņa slimības gala rezultāts. Šo domu var apspiest, taču dziļi sevī cilvēks tomēr jūt, kas ar viņu sagaida. Otrais posms iestājas tajā brīdī, kad domu par nāvi nav iespējams apspiest un tā nonāk līdz apziņai. Šajā posmā mirstošais cilvēks cenšas citiem parādīt, ka vēl eksistē. Viņš uzmācīgi tirda ģimenes locekļus, aprūpējošo personālu un atsakās no apmeklētāju pieņemšanas. Trešajā posmā cilvēks saprot, ka viņam būs jāmirst, bet ne tūlīt. Viņš mēģina veidot produktīvas sarunas ar ārstu un Dievu. Viņš piekrīt, ka līdz šim nav veidojis savu dzīvi pietiekami labu, bet ja viņam tiktu doti vēl daži mēneši, viņš tos izmantotu lietderīgi. Ceturtajā posmā cilvēks skaidri saprot, ka nāve tuvojas ne tikai vispārīgi, bet reāli. Šī situācija rada depresiju un pārmēģinājumus pašam pret sevi līdz piektajam līmenim, kad sirgstošais cilvēks pilnībā pieņem nāvi. Cilvēks uzvedas mierīgi, pat īpaši laipni pret tiem, kuri paliks pēc viņa. Protams, šos piecus līmeņus nevar piemērot absolūti visiem gadījumiem, turklāt pacienti var atgriezties iepriekšējos līmeņos, ja veselības stāvoklis uzlabojas. Šis process ir raksturīgs attiecīgajam gadījumam ar variāciju iespējām, un pieredze to apliecina.

Elizabete Kublere-Rosa ir rūpīgi pētījusi ne tikai mirstošā cilvēka simptomus, bet arī pašu cilvēku. Šie modernie pētījumi neveidojās uz vēsiem, objektīviem iemesliem, bet uz rūpēm par cilvēku. Tieši rūpes un gādība ir vadmotīvs turpmākajām idejām šai zinātnē un tās attīstībā.

Modernajiem pētījumiem par nāves procesu ir vēl viens svarīgs priekšnosacījums. Lai saprastu mirstošo cilvēku, mums jāvirza savas domas uz procesiem. Nepietiek ar faktu aprakstīšanu, mums tie jāredz kā posmi kādā procesā. Zinātniekam ir jāpiedalās šajā procesā ar sapratni. Mirstošajam cilvēkam tas ir liels atbalsts, ja viņa aprūpētājs izprot nāves procesu. Tādā gadījumā viņš nejūtas viens, pamests. Cilvēks, kurš mirst, nav žēluma objekts, bet ir saprasts un atbalstīts.

Visbeidzot, ir trešais priekšnosacījums nāves procesa izziņai. Šis priekšnosacījums ir spēja uztvert nāvi, kā evolūcijas pēdējo posmu. Nāve ietekmē un veido dzīves pēdējo posmu. Depresija, kas bija novērota ceturtajā nāves procesa posmā, var būt kā sagatavošanās fāze uz atdalīšanos. Tuvojoties nāves sliekšnim cilvēks atmet egocentrisko domāšanu un pakāpeniski attīsta jaunu, neatkarīgu skatu uz dzīvi un tās vērtību. Jaunu potenciālu rašanos bieži izraisa cilvēkam raksturīgā pretreakcija. Vērtības, ar kurām cilvēks dzīvojis līdz šim, tiek iznīcinātas, dodot vietu jaunam pašattīstības līmenim. Tāpat kā neatkarība un atskārsme, kas attīstās, mums esot jaunības gados, kā pretreakcija sabiedrības noraidošajai attieksmei, tā arī miers, kas rodas nāvei tuvojoties, vispirms parādās kā nomācoša sajūta par to, kā dzīve ir dzīvota līdz šim. Šo depresiju iespējams izprast tikai tad, ja zinām, ka tai sekos posms, kad dzīves noslēgums tiks uztverts mierīgi.

Elizabete Kublere-Rosa izšķir piecus nāves procesa posmus galvenokārt uzsverot izmaiņas attiecībās starp mirstošo cilvēku un apkārtējo pasauli. Ja mēs šīs izmaiņas analizējam apziņas līmenī, tad četri no šiem līmeņiem var tikt pamanīti darbībā.

Pirmās pazīmes ir raksturīgi sapņi, ka cilvēks atrodas uz nāves sliekšņa. Sapņi visai reti konkrēti parādīs domu, kas tajos ietverta: bēres, zārks, kapakmens vai paša mirušais ķermenis. (Šeit jāatzīmē, ka nāves fakta redzēšana sapņos ne vienmēr attiecas uz reālu nāvi, bet gan uz sapņotāja spēku izsīkumu vai atsvešināšanos no kāda tuva un mīļa cilvēka.) Skolnieks sapņo, ka iet cauri kapsētai un pēta skaistos kapakmeņus. Viņš jau grasās iet prom, kad skatienu piesaista kapakmens ar viņa

vārdu un precīzu dzimšanas gadu, bet miršanas gada pēdējos ciparus aizklājušas sūnas. Vēlēdamies notīrīt sūnu aizsegu, skolēns pamostas satraukuma stāvoklī, bet mošanās procesā viņam rodas sajūta, ka gads uz pieminēja ir šis konkrētais. Šis ir divas ainas, kas parādās īstos nāves sapņos. Sapņotājs grib izbēgt pirms sapņa galvenā vēstījuma – viņa kapakmens parādīšanās un pēc tam visu laiku jūtas šī sapņa nospiests. Viņš vēlas uzzināt savu miršanas gadu, taču tad sapnis pārtrūkst, un mostoties vienīgā viņa sajūta ir, ka šis ir viņa nāves gads. Otra īstu nāves sapņu pazīme ir šķidrauta parādīšanās un tā pārklāšanās pār kādu sapņa galveno elementu, ko sapņotājs stipri vēlas ieraudzīt pirms pamošanās. Sapņotājam būtu ļoti svarīgi zināt savu miršanas dienu un gadu. Trešā pazīme šajā sapnī neparādās – tā ir nāves apzināšanās, kas rada miera vai dažreiz pat prieka sajūtu.

Vispārīgi runājot, nāves tēma ir apslēpta un tā parādās simbolu veidā. 19. gadsimta vācu dramaturgs Frīdrihs Hebels (Friedrich Hebbel) aprakstīja līdzīgu sapni, kuru sapņojis viņa draugs, Vīnes imperiālās tiesas tiesnesis von Engelhofens (von Engelhofen). Sapnī viņš atradās vietā, kur nekad iepriekš nebija atradies, līdz nonāca pie lielas upes, kuras pretējais krasts bija ietīts miglā. Lai tiktu otrā krastā, viņš piedāvāja naudu kādam pārcēlājam, taču viņu atraidīja. Sapnis atgriezās astoņas naktis. Devītajā naktī sapņotājam beidzot atļāva iesēties laivā un „ātri kā bultas šāvienu” nogādāja otrā krastā. Tur viņš ieraudzīja pili un tās priekšā savu tēvu (kurš bija miris jau iepriekš), kas viņu sveicināja. Kad Von Engelhofena kungs pamodās, tad zināja, ka viņa sapnis piepildīsies, bet šo sapni iztulkoja kā pareģojumu diplomātiskam komandējumam, kura rezultātā viņš varētu iegūt ordeni vai pārceļšanu augstākā statusā. Šeit mēs varam pamanīt, ka tiek iesaistīta domāšana, kas saistīta ar vēlmēm, tādējādi izslēdzot sapņa zemtekstu. Upe ir robeža starp dzīvo un mirušo pasauli ne tikai sapņos, bet arī mitoloģijā. Mirušais tēvs bija aizsaules pārstāvis, kas gaida sapņotāju. Simboliskie sapņi gandrīz vienmēr atstāj cilvēkam iespēju tos tulkot pēc saviem uzskatiem, tādējādi tie bieži tiek pārprasti.

Kad mēs esam tuvu nāvei, simboli, kas ir pilni ar tēliem, ko iegūstam no mūsu maņām, parādās ne tikai sapņos, bet arī esot nomodā. Iekšējais tēls parasti piepilda mūsu uztveres lauka centru, atstājot optisko uztveri malās. Mirstošais cilvēks redz sevi tumšā, drūmā alā. Alas akmeņos parādās plaša, paverot skatu uz brīnumainu plašumu, kas piepildīts ar saules gaismu. Acis iegrimst pļavu bagātīgajā zaļumā.

Tumšā ala ir šī cilvēka novājinātais ķermenis un spožais plašums ir pēcnāves dzīve, kas tiecas pievilkt šo cilvēku pie sevis. Tas, ka acis redz šo ainavu, apliecina, ka darbība jau notiek no ārpuses uz iekšu.

Šis pats motīvs var parādīties pavisam citā attēlā. Mirstošais cilvēks var just, ka sēž vilcienā, kas traucas aizvien ātrāk cauri tunelim. Gaisma, kuru izstaro ainava ārpus tuneļa, ir tik spilgta, ka tā atstarojas uz sienām. Tunelis atbilst alai iepriekšējā sapnī, gaisma atbilst plāvai un vilciena ātrums – ietekmei no ārpuses.

Mirstošajam cilvēkam iekšējais attēls ir tikpat reāls kā optiskas uztveres radīts. Kopā tie rada realitāti, kurā viņš dzīvo. Tādēļ mirstošs cilvēks var jautāt savai krustmeitai, kas sēž pie viņa gultas: „Kā tu šeit nokļuvi, un kur tu dodies?”. Krustmeita, kurai nav ne jausmas par vilcienu vai tuneli, to uzskata par pirmsnāves prāta neskaidrību. Taču cilvēks, kurš mirst, ļoti labi zina, ka viņa krustmeita atbrauca vakar, lai viņu aprūpētu un palūdza kaimiņienei pieskatīt savus divus bērnus. Viņš tikai neaptver, ka vilciens un tunelis ir viņa iekšējie attēli, kuri citiem ir sveši. Domāšana, kas veidojas uz atmiņas bāzes ir visai neskarta, bet tā aug nenoteikti, ja tiek iejaukti dabas likumi. Cilvēks nespēj saprast to, ka akmeņi nesašķelsies un neatklās pasakaino ainavu.

Šī pirmā, mainīgās apziņas posma laikā, domāšana sāk attālināties no fiziskās pasaules (kas notiek arī sapņošanas laikā), bet nepārtrauc loģisko saikni ar dzīves atmiņām, turpretim, sapņi var savienot atmiņu elementus visai brīvos veidos. Cilvēks turpina identificēt sevi ar savu fizisko ķermeni, paliekot alā, taču viņam pavēras skats, kas parāda eksistenci ārpus fiziskā ķermeņa. Šajā gadījumā iekšējais attēls ir spēcīgāks nekā optiskais, un tas turpina pieņemties spēkā, ieņemot centrālo vietu.

Cilvēks sāk attālināties no sava ķermeņa; mēģinājums to darīt ir redzams, novērojot mirstoša cilvēka uzvedību. Viņš nospārdīs gultasveļu nost no sevis, vēlēšies iziet no istabas, iespējams, pat pa logu. Patiesībā viņš vēlas pamest savu ķermeni nevis istabu. Viņš vēl jūt sevi ķermenī, taču tā ir smaga nasta. Ja šajā posmā cilvēkam ir pietiekami daudz fiziska spēka un enerģijas, viņš jāpieskata īpaši vērīgi, jo viņš dvēseles aiziešanu no ķermeņa un izkāpšanu no gultas saskata, kā pārvietošanos starp iekšējo un ārējo attēlu.

Otrais posms sākas tad, kad cilvēks vairs neidentificē sevi ar fizisko ķermeni un redz to no ārpuses. Autoavārijā pasažieris tiek izsviests uz šosejas, kur viņš

nekustīgi guļ un šķietami ir bez samaņas. Viņš skatās uz savu ķermeni no punkta, kas atrodas apmēram divus metrus virs kakla līmeņa. Viņš zina, ka ir smagi ievainots, taču nav miris. Viņš redz kā apstājas citas mašīnas un cilvēki, kas sastājušies ap viņu saka: „Viņš ir miris”. *Bezsamaņā* esošais cilvēks baidās, ka cilvēki neapskatīs viņa traumas un apiesies ar viņu kā ar līķi. Šādi gadījumi parāda, ka cilvēki, kas mirst vai ir bezsamaņā, uztver to, kas notiek viņiem apkārt. Es pazīstu ārstu, kurš savam bezsamaņā esošajam pacientam vienmēr stāsta, ko darīs: „Es jums injicēšu zāles. Es jums izmērīšu temperatūru...”. Tas parāda lielo aprūpes gudrību. Šie vārdi varbūt nerasniedz bezsamaņā esošo prātu, bet tie var palīdzēt pacientam neatsvešināties no viņa ķermeņa, kamēr viņš guļ šādā stāvoklī. Jebkurā gadījumā ārsts šo slimnieku uzskata par dzīvu būtni, un tas pats par sevi ir apliecināošs fakts.

Iepriekš apskatītajā autoavārijas gadījumā ievainotais redzēja sevi no attāluma, kas tomēr bija tuvu ķermenim. Apziņa ir nošķirta no ķermeņa, bet zināmā, uz punktu orientētā koncentrācija, kas raksturīga saprātam, turpinās. Attālināšanās progresē tad, kad ķermeņa tuvuma sajūta izzūd un mirstošais cilvēks jūt sevi sēžam, piemēram, lidmašīnā un skatoties lejup uz savu pilsētu. Šajā brīdī koncentrācijas punkts ir kustīgs un uzmanība ir vērsta ne tikai uz ķermeni, bet arī uz apkārtni. Taču tas tomēr ir fokusēts uz vienu punktu Zemē. Šī pēdējā apziņas fāze izzūd brīdī, kad mirstošais cilvēks jūt sevi brīvi pārvietojamies pa kosmisko telpu bez ķermeņa un zemes nastas. Tagad apziņas būtību nosaka nevis fiziskais ķermenis, bet no miesas brīva cilvēka peldētspēja.

Izplešanās ārpus sava ķermeņa robežām var notikt arī citā veidā, kas ir mazāk saistīts ar peldētspēju. Tas saistīts ar izplešanos. Pat ļoti pārguris cilvēks var sajūst, ka viņa galva izplešas lielāka par galvaskausu. Šāda situācija rodas, kad fiziskais ķermenis vairs nespēj turēties tā robežās un uztveri par fizisku ķermeni nomaina uztvere par dzīvu organismu. Nāves tuvošanās brīdī šī sajūta var pastiprināties un izplesties pa visu ķermeni.

Šajā posmā ir vēl viens veids, kā tiek sajūsts ķermenis ārpus tā robežām. Mirstošajam cilvēkam liekas, ka viņš dzird blīkšķus, brakšķus un vaidus no kādas attālas vietas, vai gadījumā, ja skaņa tiek lokalizēta, tad parasti to dzird no vietas, kas atrodas zemāk. Šis cilvēks teiks, ka apakšējā dzīvokļa kaimiņi kaut ko sit ar āmuru, vai arī, ka gultas atsperes čīkst. Šis skaņas atspoguļo viņa ietrikšanos ķermenī no

ārpuses. Vizuāli cilvēks to var redzēt kā pēkšņas tumšas ēnas aizsegu pār skaisto ainavu. Šis attēls bieži parādās sapņos brīdi pirms pamošanās.

Šajos divos līmeņos cilvēka saprāts joprojām ir piesaistīts pasaulei, kuru viņš grasās atstāt. Trešajā posmā viss pasaulīgais izgaist un cilvēks redz tēlus no citas pasaules. Vienkāršākais veids, kā cilvēks to jūt, ir viņa vārda izdzirdēšana. Tā var būt viņa mātes vai cita ģimenes locekļa balss, vai pat vairāku balsu kopums. Tas pat var nebūt viņa vārds, bet kaut kas līdzīgs „Nāc mums līdzi”. Šī parādība var izpausties arī kā vīzija par kādu mīļu, jau mirušu cilvēku, kura meklējošais un jautājošais skatiens ir dziļš un piesaistošs.

Bērns piedzimstot māju sajūtu saista ar mātes skatienu. Tādā pašā veidā mirstošais cilvēks atrod savas jaunās mājas, jo viņam rodas sajūta, ka kāds viņu vēro. Šis attēls var veidoties arī sapņos, ja cilvēks ir tuvu nāvei. Viņš staigā pa skaistu pļavu, kur augiem ziedu vietā ir simtiem milzīgas acis, kas nemirkšķinādamas skatās uz viņu. Vai arī šis cilvēks atrodas kupolveidīgā zālē, kuras velves klāj zila mozaīka. Pamatelements šajā attēlā ir milzīga acs, kas raugās leju uz šo cilvēku. Vai arī cilvēks staigā pa dūmakainu parku un tālumā redz akmeni, kurā, pieejot tuvāk, viņš atpazīst kādu sev mīļu personu, kas jau ir mirusi un raugās uz viņu ar caururbjošu skatienu.

Esot tuvu nāvei, sajūta, ka cilvēks tiek novērots var parādīties arī esot pie samaņas. 19. gadsimta šveiciešu dzejnieks un romānu autors Gotfrīds Kellers (Gottfried Keller) naktī pirms savas nāves stāstījis, ka redzējis divus bruņiniekus zeltainās bruņās stāvam pie trauku skapja un ilgāku laiku cieši viņu uzlūkojot. Viņu acis nav mierīgi skatījušās uz mirstošo cilvēku, bet dziļi ieskatījušās viņā. Šīs acis vienkārši neskatās uz cilvēku, bet redz tam cauri un nosoda viņu. Acu skatiens nav bijis kā cilvēkiem nosodot vienam otru, bet pats par sevi bijis kā nosodījums. Šajā nosodījumā nav nekā nesaprotama un mirstošais cilvēks zina, ja būtu bijis godīgs pret sevi, tad būtu pats jutis šo acu skatienu pausto.

Visdīvainākā pieredze šādos gadījumos ir t.s. *Mongoļa* parādīšanās, kas atnāk pie mirstošā cilvēka kā pilnīgi svešs tēls ar nekustīgiem sejas vaibstiem, nedodot norādes par laiku, kuram tas pieder. Šī neizsniedzamā sejas izteiksme ir pilnīgs pretstats iepriekšējam skatienam, tā, it kā cilvēks redzētu sevi un savu pašnosodījumu. Kellera bruņinieki gandrīz mītiskā veidā parādīja, ka nepieder šai pasaulei, jo mēs vairs nevalkājam bruņas un zeltā tērptas ir tikai debesu būtnes, bet *Mongoļa* tēla

pārdabiskums ir gandrīz paslēpts. Šī nepieejamība un savādība parāda, ka esot uz nāves sliekšņa un aiz tā, cilvēks sevi neredz tādu, kā šai saulē. Mēs dažkārt esam visai pārsteigti uzzinot, ko cilvēki par mums domā. Tas varētu būt tādēļ, ka viņi par mums nespriež objektīvi, un mēs no tā varam izvairīties. Sajūtas uz nāves sliekšņa ir nepielūdzamas, un visi pašattaisnojumi uz mūsu lūpām norimst. Cilvēks visbeidzot saprot – tas esmu es.

Mirstošajam cilvēkam var parādīties arī jau miruši cilvēki un viņi var sarunāties; var parādīties arī spoža, tīra gaisma un tēli, kas mirstošo tuvina sev. Mirstošie cilvēki bieži šos tēlus sauc par Jēzu vai eņģeļiem. Šajā brīdī uzmanību jāvērs uz to, ka cilvēkam liekas, ka Jēzus vai eņģelis izskatās kā šie tēli, ko viņš šajā brīdī redz. Viena lieta, ko cilvēks zina skaidri, ir tas, ka šie tēli nav mirušie cilvēki, bet ir kas pārcilvēcisks. Tas arī parasti ir viss, ko mirstošais atklāj. Ja cilvēks vēlreiz atgriežas apziņas līmenī, tad viņš šo žestu var saprast divējādi: pirmkārt, kā personisku žestu, kad spožais tēls, savas labās dabas vadīts, viņu sargājoši nogādā gaismā un tas būtu saprotams kā tikšanās ar eņģeļiem; otrkārt, ja žests ir bijis vairāk nekā personisks, kad cilvēks tiek atbrīvots no nāves mokām, kas skaidrojams ar Jēzus satikšanu. Šī parādība nav jāuztver kā vispagodinošākais, kas ar cilvēku var notikt.

Šīs satikšanās atspoguļo gadījumu, kad tiek salīdzināts mirstošs bērns un gados vecāks cilvēks. Pat ja cilvēks jau ilgu laiku ir slimības mocīts, vai ir jau cienījamā vecumā un zemapziņā doma par nāvi ir parādījusies ne reizi vien, spožā gaismas tēla parādīšanās ir pārsteigums. Cilvēks spēj sajūst kraso atšķirību starp dzīvi šajā pasaulē, un jaunā pieredze tiek uztverta kā loģisks fakts, kas dziļi sevī jau ir nojausts, kaut arī bieži negribēts. Kad gados vecāks cilvēks mirst un meklē savu ceļu uz gaismu, viņa acīs parādās maigs mirdzums, ko var saskatīt cilvēki viņam apkārt. Nokļūšanu viņpasaulē mirstoši bērni neuztver kā pārsteigumu. Viņiem tā ir kā atgriešanās mājās pēc ceļojuma. Zināšanas par garīgo pasauli viņiem nenāk no dziļas zemapziņas, bet no kaut kā tuvāka, ko viņi atceras un kurā orientējas.

Ceturtajā mainīgās apziņas posmā, jaunajā pasaulē mirstošais cilvēks jau jūtas kā mājās. Viņš ne tikai iegūst mieru, bet pat to izstaro un arī apkārtējos vieš miera sajūtu vai dod savu svētību. Senāk bija ļoti svarīgi laikā nokļūt pie mirstošā cilvēka, lai saņemtu viņa svētību. Kādēļ šī nav tik izplatīta darbība mūsdienās? Vai tas attiecas

tikai uz mirstošo cilvēku, vai arī uz tiem, kas paliek pēc viņa, bet nespēj pieņemt nāvi?

Zīmes, kas vēsta par nāves tuvošanos

Četri mainīgās apziņas posmi un E. Kubleres-Rosas raksturotie līmeņi tika aprakstīti kā nāves procesa tipiskie soļi. Tas, ka tie ir tipiski, nenozīmē, ka katrs cilvēks tos iziet. Daži līmeņi šajā procesā var būt tikai viegli iezīmēti, daži tikai nojaušami vai pat nemanāmi. Šiem posmiem nav arī konkrēta laika ierobežojuma.

Katra cilvēka dzīve parāda tai raksturīgos attīstības posmus un unikālu cilvēka biogrāfiju. Šī loģika tiek ievērota arī nāves procesā. Saistībā ar šo faktu ir kāds vecs teiciens „Kādu cilvēku var iepazīt tikai tad, ja zina kā viņš ir nomiris”. Šī piezīme nav jāskaidro kā process vai laika ierobežojums, tā ir zīme, kas parāda cilvēka personisko dabu.

Zīme par nāves tuvošanos var būt cieši saistīta ar cilvēka būtību vai arī uzsvērt kādu iezīmi. Sabiedriski, aktīvi cilvēki var mirt vientulībā. Vientuļnieki var sapulcināt draugus pie savas nāves gultas un pat samierināt tos. Daži aiziet no šīs dzīves pašā tās darbīgākajā brīdī, citi pakāpeniski sagatavo sevi un ģimeni savai aiziešanai. Cilvēks, kam nedaudz pāri astoņdesmit, kurš vienmēr bijis formā, strādā savā dārzā un pēkšņi, sajutis vājumu, apsēžas, lai nekad vairs nepieceltos. Ātra nāves atnākšana šajā gadījumā nav saistāma ar cilvēka dabu, bet gan ļauj cilvēkam nomirt tādā veidā, kā viņš ir dzīvojis un strādājis.

Kāds cits cilvēks, kuram arī ir pāri astoņdesmit, nekad nav nopietni slimojis un viņa vienīgais ievainojums ir gūts karā. Būt atkarīgam no citiem nav viņam raksturīga pazīme. Pēkšņi viņu piemeklē miokarda infarkts un viņu ievieto intensīvās terapijas nodaļā, kur nāve tuvojas ar katru dienu. Dzīvību uzturošās ierīces ir izslēgtas, uz durvju roktura uzlikta zīme „netraucēt”, un ģimene klusi gaida, kas notiks. Pēkšņi slimnieks jūtas labāk, parādās apetīte, un tad viņš divas nedēļas esot pie apziņas redz savu ķermeni mirstam un viņam neraksturīgi, ļaujas ārstu aprūpei un gādībai. Kaut kas ir ticis pievienots viņa dzīvei, un tas nav ienācies auglis, bet sēkla turpmākai attīstībai.

Vēl viena pirmsnāves posma zīme ir cilvēka vēlme sakārtot darba lietas. Pirms negaidītas nāves cilvēks var steigties nodrošināt dzīvi savai ģimenei vai pašam sev, lai gan specifiskā sajūta parādās vēlāk. Sieviete veco ļaužu aprūpes namā ļoti vēlējās apciemot savu draudzeni. Viņa atcēla savas ēdienreizes, atvadījās no mājiniem un palūdza aprūpētāju savas prombūtnes laikā salabot istabas lampu. Neviens nepamanīja, ka viņa nav izsaukusi taksi, lai dotos prom. Kad aprūpētājs nākamajā dienā salaboja lampu un grasījās doties prom, viņš pamanīja, ka vannasistabā kaut kas nav kārtība. Viņš atvēra durvis un tur ieraudzīja šo sievieti mirušu. Šeit mēs diezgan labi varam redzēt to, ka sieviete neapzināti vēlējās nāves brīdī būt viena, bet nodrošināja to, ka viņu kāds atradīs.

Kādam ārstam bija neārstējama slimība. Viņš neapšaubāmi ar grūtībām turpināja ārsta praksi savā dzīvoklī, jo jutās atbildīgs par saviem pacientiem. Īsi pirms nāves viņš iegāja savā darba kabinetā un apsēdās pie sava galda, pēc tam aizgāja pie sievas un bērniem un cieši viņos raudzījās ilgu brīdi, līdz pagriezās, aizgāja līdz uzgaidāmajai telpai, apsēdās un nomira. Atvadīšanās no mīļiem un svarīgiem cilvēkiem ir vispazīstamākā pirmsnāves zīme, sevišķi dziļais skatiens, lai palicēji neaizmirstu šo cilvēku.

Saprotams, ka šīs zīmes mēs saprotam tikai pēc jau notikuša fakta, jo cilvēki tās uzreiz nespēj uztvert. Palicēji šīs zīmes visticamāk nemaz neievēros, un tikai pēc tam, kad cilvēks jau būs miris, pieminēs to svarīgumu. Šīs zīmes parādās kā simboli, kas vēstī par atvadām, piemēram, situācijā ar kādu cilvēku, kas nemitīgi ticies ar citiem, guļot uz nāves gultas noņēmis no rokas pulksteni, kuru viņa radnieks pēdējā brīdī paguvis noķert un nolikt uz plauktiņa. Kad pēc cilvēka nāves šī istaba tika tīrīta, pulkstenis tika ievērots. Pēkšņi apkārtējie cilvēki saprata, ka pulksteņa noņemšana bija simboliskas atvadas, it kā sakot: „Laiks ir beidzies, man vairs nebūs tikšanos”.

Darbības līdzīgas šai, kas simbolizē atvadas no dzīves dažreiz var tikt veiktas ilgu laiku pirms nāves. Daudzus gadus es un mans tēvs vasaras brīvdienās vadījām lekciju kursus. Laikā, kad mans tēvs lasīja lekcijas, es tur biju tikai neilgu laiku, pēc tam dodoties brīvdienās. Plānojot programmu nākamajam gadam, mans tēvs negaidīti jautāja: „Vai tu paliksi tur visu laiku?”. Brīdī apjucis, es sapratu, ka šie vārdi nozīmēja ko citu. Es ieplānoju īsākas brīvdienas, taču par tēva teikto aizmirsu. Nākamajā gadā, pēc pirmās lekcijas manam tēvam bija insults. Astoņdesmit sešus gadus vecs, līdz tam

brīdim veselīgs cilvēks dažu mēnešu laikā sabruka un nomira. Tikai pēc tēva insulta es atcerējos viņa agrāk teikto.

Satiekoties ar cilvēkiem, kurus drīz piemeklēs nāve, rodas neparasta sajūta. Es atceros tikšanos ar kādu savu draugu. Mēs atvadījāmies pie viņa dzīvokļa durvīm un ejot lejā pa kāpnēm, manī pēkšņi radās jautājums: „Vai šī varētu būt pēdējā reize, kad es viņu redzu?”. Es uzreiz šo domu noraidīju, jo neviens no mums nebija gados vecs, turklāt abi bijām formā. Es par šo situāciju neatcerējos līdz brīdim, kad pēc pāris dienām saņēmu ziņu par mana drauga pēkšņo nāvi.

Esot tuvu aiziešanas brīdim, cilvēki pastiprināti izjūt vēlmi runāt par nāvi un par to, kas būs pēc tam. Dažreiz viņi uzsāks sarunu par nāvi ar vienkāršiem vārdiem. Mums ir jājūt, vai ar šo cilvēku var runāt par šo tēmu. Tāpat mēs zinām, ar kuru par to varam runāt un ar kuru nē. Dažreiz mums gribētos, lai kāds cits, kurš labāk tiktu galā ar situāciju, runātu mūsu vietā, bet mēs nedrīkstam izvairīties no sarunas, ja tā ir adresēta mums. Cilvēks, kurš ir tuvu nāvei, nemeklē kādu, kuram jautāt par nāvi, bet kādu, kam apstiprināt jau it kā zināmus faktus. Ir loģiski, ka mēs iepazīstam sajūtas tikai tās paši izdzīvojot. Mums ir jāiepazīst nāvi tikai tad, kad tā ir atnākusi tieši pēc mums. Tādā gadījumā tas vairs nebūs nāves izzināšanas, bet tās realitātes uztveršanas fakts. Mirstošo cilvēku neinteresēs jaunākie zinātnes skaidrojumi par nāvi, bet tas, ko patiesībā jūt otrs cilvēks. Mums jautā kā parastiem cilvēkiem, nevis kā ekspertiem ar speciālām zināšanām šajā jomā.

Jautājums par nāvi bieži var netikt pateikts vārdos, bet izteikts ar cilvēka acīm. Mēs ieejam istabā pie mirstoša cilvēka, un viņš raugās mūsos ar gaidpilnu skatu. Vai arī Jūs teiksiet: „Viss būs labi.”, kā to dara mans ārsts, kolēģis un mana krustmeita, vai arī jūs atzīsiet to, ko zināt un ko zinu arī es? Vai Jūs runāsi ar mani, lai nomierinātu paši sevi, vai arī runāsi ar mani, neskatoties uz to, kāds es esmu? Ne tikai vecāki cilvēki, bet arī bērni var vēlēt šo atklātību. Cilvēks, kas ir sajutis nāves tuvumu, nevēlas būt novērsts no domas vai izklaidēts, viņš vēlas runāt par to, kas viņam ir patiesi svarīgi.

Pat tie, kuri īpaši neizjūt, taču atrodas nāves tuvumā, parasti arī neizrāda vēlmi runāt par nāvi. Doma par to, kas tuvojas tiek uztverta nevis kā atbrīvošanās, bet kā pārdabiska parādība ar tendenci iznīcināt cilvēka pēdējos spēkus. Un nav svarīgi, ka cilvēks pirms kāda brīža ir teicis, ka gribētu zināt, kad būs viņa laiks aiziet, vēloties,

lai tas notiktu pie skaidras apziņas. Domas par nāvi kā par kaut ko attālāku un par jau tuvumā esošu ir krasi atšķirīgas.

Aiziešana no šīs dzīves

Kāds cilvēks cienījamā vecumā gulējis uz nāves gultas jau divas nedēļas, tvēra pēc pēdējiem elpas vilcieniem, lai gan atradās jau tālu prom no sava ķermeņa. Viņa ģimenes loceklis sēdēja pie gultas un, turēdams mirstošā cilvēka roku, sauca viņu. Uz brīdi viņš atkal bija atgriezies, palūkojoties uz palicējiem ar acīm, kas vēstīja par dziļu izpratni par viņsauli, un tad viņš aizvēra acis uz visiem laikiem. Liktenis ir vēlīgs pret tiem, kuriem ļauj aiziet šādā veidā – atstājot ķermeni pie apziņas un iekšēji pieņemot zemes dzīves beigas un jaunas pasaules sākumu.

Kāda sieviete gados, kas jau bija pārkāpusi nāves sliekšni, bija saglabājusi mieru un spēja it kā pati sev apliecināt: „Tagad es miršu”. Savā dzīves pēdējā stundā viņas domas spēja atgriezties pie tā, kas bija viņas dzīves būtība.

Tiem, kas mirst mierpilni, ir svarīgi, lai viņu roku turētu kāds mīļš un tuvs cilvēks. Bieži tas var būt ļoti spēcīgs satvēriens. Kad ķermenis atdalās no šī cilvēka, viņš jūtas kā uz bezdibeņa malas, kas šķir šo pasauli no viņsaules. Tajā brīdī rokas satvēriens ir kā šīs zemes dzīvības aizstājējs. Rokas turēšana ir pēdējais mīlestības apliecinājums, ko mēs varam izrādīt pret mirstošo cilvēku. Mums, palicējiem tas ir jūtams nāves tuvošanās pierādījums.

Cilvēkiem ir vieglāk aiziet no dzīves, ja viņiem ir sajūta, ka tā ir bijusi piepildīta. Mirstošajam cilvēkam ir svarīgi dzirdēt, ko viņš ir nozīmējis citiem. Liekulīgas frāzes šeit nederēs, bet vienkāršs „paldies” gan. Cilvēki bieži nebūs sasnieguši to, ko dzīvē bija vēlējušies. Ir svarīgi uzsvērt to, ka daudz kas ir padarīts, sasniegts, kas nemaz nav bijis iecerēts. Aizejošajiem ir atvieglojums dzirdēt, ka kāds turpinās viņu iesākto. Šis ir pats svarīgākais mirstošai mātei, kas ir norūpējusies par savu bērnu nākotni. Vienkāršs vārds, kas padara lietas skaidras var izrādīties viņai ļoti svarīgs.

Tie, kas ir tuvu nāvei, var uztraukties, ka cilvēki viņu aizmirsīs. Tas nemaz nav tik pārsteidzoši, kā tas sākotnēji var šķist. Tā kā fiziskais ķermenis pašizziņai kļūst mazāk svarīgs, atmiņu saturs un vēlme būt pieminētam iegūst lielāku nozīmi.

Nomierinošie vārdi: „Mēs nekad tevi neaizmirsīsim, vecomamm”, šajā gadījumā, kad nāve ir tuvu, nelīdzēs. Šeit palīdzēs tikai paša pieredze. Cilvēks, kurš mirst, atceras, kā ikdienas runā, vai pie kapa tika pieminēts kāds jau miris cilvēks. Šis, mēs ceram, liks sajūst mirstošajam cilvēkam, ka arī viņu pieminēs un atcerēsies. „Mīrušo mēnesis” (*Latvijā – veļu laiks – tulkotāja piezīme*) ir sena tradīcija, ko ievēroja dažādās valstīs rudenī vai ziemā. Cilvēki ticēja vai pat sajuta, ka šajās nedēļās mirušie piedalās viņu ikdienas dzīvē. Citi iekārtoja viņiem vietu pie galda un netrokšņoja, lai tos neaizbiedētu. Labības kulšana un pirts diena bija jāatliek, līdz mirušie atgriezās viņpasaulē. Zviedru kalendārā 12. janvāris bija „eņģeļu atnākšanas diena”, ar eņģeļiem mūsu gadsimtā saprotot mirušos, kuri nāca apciemot savas iepriekšējās mītnes, sākot ar 13. decembri.

Ir ieteicams laicīgi izveidot sarakstu ar tām lietām, kas ir bijušas viņam dārgas, piemēram, rotaslietas, skaistā vāze, kas bijusi kā kāzu dāvana, ģimenes mantotā Bībele u.c., kuras nodos kādam tālāk. Šīs lietas var nebūt ar materiālu vērtību, bet tās saņēmējam var būt kā tilts starp aizgājēju un palicējiem. Apziņa, ka šīs lietas ir sakārtotas, var dot drošības sajūtu brīdī, kad vārdi vairs neizsaka neko. Mirstošajam cilvēkam ir patīkami apzināties, ka viņš vēl ilgi tiks pieminēts.

Galvenais elements ķermeņa atdalīšanās procesā ir jautājums: „Vai dzīve ir bijusi piepildīta?”. Mēs varam teikt, ka katra cilvēka dzīves lokā ir pārrāvums un citi no šī pārrāvuma ļoti uzmanās. Jauniem cilvēkiem lielākoties ir doma, ka viņi mirs ļoti veci vai jauni. Šī doma, kas ir apslēpta dziļi viņos var atspoguļoties dažādās darbībās. Vācu dzejniekam Ernstam Amdam (Ernst Amdt) kāds draugs jautāja, vai viņš ir aptvēris savus gadus, kad 86 gadu vecumā Amds uzsāka vērienīgu projektu. Amds viņam pastāstīja par savu pirms 20 gadiem redzēto sapni. Viņš esot gājis caur kapsētu un redzējis savu kapakmeni. Tajā neesot bijis iegravēts konkrēts datums, bet uzraksts vēstījis, ka viņš mirs 91 gada vecumā. Viņš šim draugam bija teicis, ka viņa rīcībā ir vēl pieci gadi, kas izrādījās taisnība.

Jūs teiksiet, ka kāds, kurš mirst 91 gada vecumā, zemes dzīvi ir izbaudījis pilnībā. Tas tā varētu būt. Diezgan maz ir tādu cilvēku, kas nāves tuvošanās brīdī teiks: „Tas tā nevar būt. Es savu dzīvi iedomājos pavisam citādu. ”. Vai arī: „Es vēl neesmu dzīvojis savu dzīvi”. Tas nenozīmē, ka šie cilvēki nav izbaudījuši savu dzīvi. Dzīve var būt ļoti skarba, bet cilvēkam tā būs bijusi tikai viņa. Cilvēks var būt

dzīvojis, savu dzīvi veltot citiem, un tik un tā, (vai tieši tādēļ) justies pilnībā to izdzīvojis.

Un kā ir ar tiem, kas mirst jauni? Vai dzīve var būt jēgpilna un piepildīta, ja tā beidzas bērnībā vai jaunībā? Vērtējot tādus gadījumus, bieži var secināt, ka šādi cilvēki dzīvoja piedzīvojumiem bagātu dzīvi, it kā apzinoties, ka viņiem šajā pasaulē nav atvēlēts daudz laika. Dažreiz šādu bērnu dzīves uztveri aizsedz melanholiskums vai arī apbrīnojams briedums. Es atceros kādu savu skolnieci, kas mira vardarbīgā nāvē, nesasniedzusi 14 gadu vecumu. Viņas sejas vaibsti bija nopietni un nobrieduši, taču caur tiem bija redzams gaišs miers un patika pret dzīvi. Ja viņa ilgāku laiku nebija skolā, tad atgriežoties vienmēr pielika lielākas pūles, lai apgūtu priekšmetus, kas viņai nepadevās un tas tika darīts ar tādu izturību, kāda būtu novērojama pieauguša cilvēka rīcībā. Šajā gadījumā mēs varam teikt, ka viņas biogrāfiskie elementi, kas parasti parādās gadiem ejot, bija redzami jau bērnībā. Viņa dzīvoja saspīestas formas dzīvi.

Ja dzīve ir piepildīta un nāve ir likteņa sastāvdaļa, vai medicīnai ir atļauts iejaukties? Katram cilvēkam ir tiesības dzīvot un veidot savu dzīvi. Vai viņam nav tiesības arī nomirt? Šis jautājums bieži noved pie prasības, ka nedziedināmi slimiem vai no dzīves nogurušiem cilvēkiem būtu jāļauj aiziet, t.i., pielietot injekciju, kas ātri un nesāpīgi viņus atbrīvo. Cilvēki, kas šo uzskatu atbalsta, neapsver to, cik ļoti nedziedināmi slimu vai no dzīves nogurušu cilvēku viedokli ietekmē apkārtējie. Daudzi vienkārši negrib dzīvot, jo uzskata sevi par nastu apkārtējiem. Ja dzīvības izdzēšanai varētu atrast attaisnojumu, tad tas izraisītu graužošas sekas tās vērtīgumam. Tādā gadījumā valdībai vajadzētu izdomāt standartu dzīvības vērtībai. Mēs zinām, ka tas ir darīts jau iepriekš. Ir pilnīga ilūzija domāt, ka cilvēkam, kas atrodas attiecīgajā situācijā ir viegli izlemt par labu nāvei vai dzīvībai, ja mēs runājam visai attālināti no jautājuma par to, vai mums vispār ir tiesības to izlemt. Būtu brutāli kādam, kurš ir neiedrošināts, bezcerīgs, vientuļš un izmisis, likt izvēlēties starp dzīvību un nāvi. Tā būtu klaja ņirgāšanās par brīvību un cilvēka pašnoteikšanos, nevis cieņas izrādīšana. Šī letālā injekcija atņemtu iespēju parādīties pirmsnāves zīmēm un nāve būtu nevis fakts pats par sevi, bet kaut kas ģimenes, ārsta vai kāda cita uzspiests.

Pavisam cits jautājums ir vai dzīvība par katru cenu būtu jāsaģlabā. Ārstam ir jādara viss, kas ir viņa spēkos, lai glābtu pacientus, tai skaitā arī pavisam slimos un ir

pareizi ārstu saukt pie atbildības, ja viņš to nav pildījis, jo pacients šajā gadījumā ir cietējs un ir jāaizsargā. Jautājums ir par to, kas tad īsti ir „viss”, kas ir viņa spēkos? Apzinoties to, ka viņš var tikt saukts pie atbildības, ārstam ir jānodrošinās. Tādēļ dažreiz tiek lietoti tādi līdzekļi, kas nav pacienta interesēs, bet ir ārsta likumīgs nodrošinājuma garants. Tas neattiecas uz kādu personu konkrēti, bet uz noteikumiem visā medicīnas jomā kopumā. Lai arī ārsta-pacienta attiecības ir personiskas un tām tādām ir jābūt. Kā pacientam man ir tiesības izvēlēties ārstu un metodes, kādās mani ārstēs. Jo šīs attiecības ir labākas un patiesākas, jo dabiskāk cilvēks atveseļojas vai mirst. Jo sarežģītākas medicīnas tehnikas tiek lietotas mūsdienās, jo iejūtīgākiem mums ir jābūt pret individuālo slimības un nāves procesa raksturu. Medicīnai šajā jomā ir nepieciešami uzlabojumi un tas prasa ne tikai ārstu, bet arī pacientu iniciatīvu.

Vai orgānu pārstādīšana dzīves pagarināšanai ir iejaukšanās liktenī? Nešaubīgi. Tas attiecas arī uz asins pārliešanu. Liktenis ir arī dzīvot 20. gadsimtā, kad ir šādas medicīniskas iespējas. Kad cilvēki, piemēram, kā Jehovas Liecinieki atsakās no asins pārliešanas un atzīst par labāku samierināties ar nāvi, tā ir personiska izvēle un ārsti to ciena. Problēma ir tā, ka šis lēmums tiek pieņemts jau iepriekš, kurā iesaistītā persona (saprotami) vēlas, lai viņa vēlmes tiktu izpildītas arī tad, kad viņš nebūs spējīgs izlemt pats. Tas ir lēmums, ko cilvēks nevēlas atstāt citu ziņā, jo tas ir tik nozīmīgs. Taču nāves priekšā situācija izskatās pavisam citādāka un var gadīties, ka tiek pieņemts pavisam cits lēmums (ne tikai baiļu dēļ). Ja pastāv iespējamība, ka cilvēks vēlāk nespēs pieņemt lēmumu, ir ieteicams to izdarīt kādam, kuram šis cilvēks uzticas, piemēram, ārstam vai ģimenes loceklim. Ir ļoti grūti būt iesaistītam šādu lēmumu pieņemšanā otra cilvēka vietā, taču no tā nedrīkst atteikties.

Un kāda ir situācija ar atdzīvināšanu? Vai ir attaisnojoši kādu atsaukt atpakaļ no nāves sliekšņa? Vai nav tā, ka lēmums ir pieņemts un ģimenei ar to ir jāsamierinās, lai cik smagi tas arī nebūtu? Pētot cilvēku dzīvi pēc atdzīvināšanas, var atklāt, ka tajā ir elementi, kas cilvēka t.s. *biogrāfijā* ir svarīgi, un šie cilvēki ir gribējuši dzīvot un darboties šajā pasaulē, un viņiem tas ar ārsta starpniecību ir izdevies.

Nākamais ir diezgan ārkārtējs piemērs. Es pazinu kādu zēnu, kurš pēc autoavārijas deviņus mēnešus gulēja komā. Bērnam bija noteikta klīniskā nāve un viņš desmit reizes tika atdzīvināts. Kad man to pateica, pirms biju bērnu apskatījis, es domāju: „Šis bērns gribēja nomirt un viņam to liedz.” Taču, kad es ieraudzīju zēnu

spēlējamies, sapratu ko citu. Bērns bija visai nedrošs un neveikls savās kustībās, bet viņā bija spēcīga griba būt radošam savā rotaļā. Tas apliecināja viņa vēlmi būt daļai no pasaules. Pēc šī gadījuma es visai piesardzīgi izsakos par to, ka pat atkārtota klīniskā nāve nav noteikts spriedums un ka šis cilvēks nevēlētos dzīvot šaisaulē.

Kāds cits bērns tika ievietos slimnīcā pēc autoavārijas. Vēlāk ārsts teica vecākiem: „Ievainojumi bija nopietni, bet tiem nevajadzēja izraisīt nāvi. Bet bērns mums nedeva laiku.” Šie vārdi, izteikti maigāk, parāda to, ka bērns nevēlējās tikt glābts un vēlējās aiziet. Apsverot apstākļus, ir visai pārsteidzoši, ka māte, kas vienmēr ļoti rūpējās par šo bērnu, tieši avārijas brīdī bija it kā „piesieta” mājas darbiem, kas radīja iespēju notikt avārijai. Jau grūtniecības laikā šai mātei bija sajūta, ka bērns prasīs īpašu uzmanību un piesardzību. Ar viņu runājot radās sajūta, ka viņai bija priekšnojauta par sava bērna pāragro nāvi.

Ja mirst bērni, tad ir pieņemts uzskatīt, ka viņi šo dzīvi ir dzīvojuši dziļi un dedzīgi. Atskatoties rodas sajūta, ka šīs dzīves mērķis bija sajūst pasauli ar lielu intensitāti. Citu bērnu sūtība nav saprotama, ja netiek ņemta vērā viņu daba. Viņi varēja būt klusi, uzmanību nepiesaistoši, bet panākuši daudz ar savu īso dzīvi un it īpaši ar nāvi. Viņi pārveidoja cilvēkus, starp kuriem viņi dzīvoja. Tuvāka izpēte var atklāt, ka šie bērni paliek tuvu ģimenei, ka viņi gaida. Ja ģimene neslīgst sērās un sāpēs, bet ļauj tām atvērt durvis uz dziļāku skatu pasaulē, šie bērni kļūst laimīgi, jo redz, ka viņu gaidīšana nav bijusi veltīga. Viņu dzīve iegūst jēgu pēc nāves.

Nāve var atnākt agrāk vai vēlāk, pēkšņi vai pēc ilgas sagatavošanās, pēc slimības vai negadījuma dēļ, vai vienkārši „pienākot laikam”. Paskatoties pāris nedēļas vai mēnešus atpakaļ uz pēkšņi miruša cilvēka dzīvi, Jūs bieži vien atceraties vārdus vai darbus, kas skaidri norādīja uz nāves tuvošanos, kaut arī tajā brīdī tie nebija saprotami. Citi atceras, ka tika nokārtoti svarīgi darījumi vai sakārtotas attiecības. Bieži tiek pateikts tas, kas vēlāk izrādīsies ļoti svarīgs kāda dzīvē. Interesanti ir tas, ka šie vārdi vai darbi nāks atmiņā tikai pēc cilvēka nāves un izrādīsies ļoti svarīgi. Ir pārsteidzoši, ka nekāda zīme netika ņemta vērā viņu dzīves laikā, kas pēc nāves izrādās tik svarīga.

Nāve ne vienmēr pienāk tad, ka dzīves loks ir noslēdzies, vai „ir pienācis laiks”. Kristiešu lūgšana, kas iegravēta virs Milētu pilsētas vārtiem, ir lūgums septiņiem sargeņģeļiem sargāt pilsētu un tās iedzīvotājus no „pāragras nāves” – nevis

no nāves kā cilvēka eksistences daļas, un pat eņģeļi to nespēj mainīt. Taču tie var novērst nāvi tad, kad dzīve vēl nav tās noslēgumā.

Ir patiešām neiedomājami, ka miljoniem cilvēku mira pārāgrā nāvē koncentrācijas nometņu vai bada mocīti. Kā 20. gadsimta cilvēkiem mēs nevaram atteikties no atbildības. Šie briesmīgie notikumi parāda to, kā cilvēki iejaucas gan savā, gan citu liktenī. Mūsdienās cilvēki ir atkarīgi viens no otra, bez valstiskām vai kādām citām robežām. Cilvēks aizvien vairāk kļūst par daļu no visas cilvēces, un tas ievirza likteni aiz robežām, kas noteiktas mums piedzimstot.

Cilvēki, kas tuvojas nāvei bieži jūt, ka viņpasaulē viņus kāds gaida. Viņi visai bieži var runāt par sen mirušiem draugiem. Tas ir vairāk raksturīgs gados vecākiem cilvēkiem, jo viņi vairāk dzīvo atmiņu nevis reālajā pasaulē. Viņu atmiņas ir kā pašapliecinājums brīdī, kad iespējas samazinās. Attiecības ar dzīvajiem cilvēkiem var kļūt vēsākas, nekā ar mirušajiem, kas šķiet kļūst reālāki.

Dzīvā cilvēka domas var sakoncentrēties uz to, ka mirušais viņu gaida. Tā ir kā tradīcija, kad nesen miris cilvēks sauc līdzī kādu, kas mirst neilgi pēc viņa. Precēti cilvēki bieži mirst neilgu laiku viens pēc otra. Taču vienkāršāks un saprotamāks izskaidrojums šim faktam ir tas, ka palikušais jūt zaudējis dzīves galveno jēgu, tas tuvina nāvei, zūd saikne ar dzīvi šajā pasaulē. Taču tas nav mūs interesējošais gadījums. Mēs runājam par cilvēkiem, kas ir miruši jau sen un prātā parādās spilgtāk tieši esot nāves tuvumā.

Kad mirušais cilvēks „parādās” iekšējā redzē, kā mēs varam zināt, ka tie ir atmiņu attēli un nevis reāla tikšanās? Atmiņu attēli mūs aizved uz pazīstamu pasauli, iespējams, uz bērnību vai jaunību. Esot tik pazīstamiem un tuviem, tie dod drošības un orientēšanās sajūtu svešajā pasaulē. Veci cilvēki ir priecīgi savās atmiņās. Attēli, kas parāda tikšanos ar mirušo gandrīz vienmēr ir pārsteigums. Mirušie parasti neizskatās tā, kā tie pēdējo reizi ir redzēti – viņi ir jaunāki un izstāro iekšēju gaismu. Cilvēki, kuri to pieredzējuši, nekad nespēj pateikt kādas drēbes mirušajiem bijušas mugurā, neskatoties uz to, ka viņi šajā fāzē bijuši pietiekami ilgi. Jautājums ir: „kas lika tiem viņu atpazīt?”. Tas ir nepareizais jautājums, jo mirušu cilvēku mēs neatpazīstam pēc kaut kā (kā ir gadījumā ar atmiņām), bet iekšēji jūtot, ka tas ir viņš. Līdzīgi mēs varam pamosties ar sajūtu, ka dzirdam kāda mirušā teiktos vārdus, iespējams pat zināma cilvēka, kaut arī reāla skaņa netiek iesaistīta. Šī nekļūdīgi ir

raksturīga pazīme reālai mirušo cilvēku satikšanai. Jebkādas šaubas izgaist to piedzīvojot un sajūtot ar savām maņām.

Senāk nāvi skaidroja plašākā kontekstā. Viduslaikos un mūsu laika sākumā ticīgie zināja, ka ar Dieva roku viņi ienāk un ar Dieva roku aiziet no šīs pasaules. Vārds „svētīts” dažās valodās tika lietots, lai aprakstītu tos cilvēkus, kas pēc nāves dzīvoja laimīgāku dzīvi, ja vien viņi nebija grēkojuši. Ir visai saprotami, ka vēlāk, kad ticība pēcnāves dzīvei pazuda, cilvēki vēlējās izdzēst nāves tēlu no savas dzīves. Tas vairoja nāves tēlu kā kaut ko pārdabisku un patiešām grēkpilnu. Nāve tika pārvērsta par neko un tāpat arī mirušie. Viņus, protams, pieminēja un godāja, tikai jautājums – kāpēc – ja jau viņi vairs neeksistēja. Iespējams tādēļ, lai apstiprinātu savu dziļi iekšienē paslēpto domu par pēcnāves dzīvi, kas netika pasuta skaļi, lai nenonāktu konfliktā ar materiālo domāšanu.

Mūsdienu cilvēki ir zinošāki par to, ka dzimšana un nāve nav eksistences robežlīnijas. Vēloties izzināt savu patieso dabu, izteikt savas domas un sajūtas dziļi sirdī, viņiem ir jāņem vērā realitātes pirms dzimšanas un pēc nāves, nevis vadoties pēc uzskatiem vai teorijām, bet pēc personīgās pieredzes. Uzmanība un sapratne ir jāvelta ne tikai mirstošajam cilvēkam, bet arī jau mirušajiem. Tā ir taisnība, ka jo tālāk tie virzās uz nāves virzienā, jo tuvāk viņi ir jāpēta, ja viņus vēl ir iespējams sasniegt. Nevajag viņiem uzspiest iesakņojušos uzskatus, jo viņiem ir jāapgūst un jāiegūst pilnīgs miers. Miers ir dvēseles stāvoklis, kas ļauj tuvāk iepazīt jauno; to mēs apskatījām šajā nodaļā.

Ja dzimšana un nāve nav pilnīgas eksistences robežas, nedzimušais un mirušais mums kļūst pavisam reāli. Viņi ir daļa no cilvēciskā tāpat kā jebkurš dzīvais. Dzīvie veido pasauli un nes atbildību. Bet tie, kuri vēl gaida ienākšanu šajā pasaulē, tos uzrauga. Rafaels to parāda savā Siksta Madonnas attēlā. Mākoņi aiz Marijas galvas pieņem nedzimušo galvas veidolu, kas seko jaundzimušajam, kas atradis savu māti. Tāpat arī mirušo acis ir vērstas uz to, kas stāv nāves vārtu priekšā. Lai domātu patiešām cilvēciski, mums savās domās ir jāietver visas cilvēciskās būtnes – gan tās, kuras ir redzamas, gan tās, kuras mūsu acīm ir nemanāmas.

(Tulkoja Zane Bērziņa)